

висококваліфікованих емігрантів та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили в Україні набере обертів становлення національної інноваційної системи та модернізація економіки. Отже, від вирішення нагальних соціальних та економічних проблем, що стоять на заваді поверненню висококваліфікованої робочої сили, буде залежати забезпечення економічного зростання.

Використані джерела:

1. Гайдуцький А. П. Міграційний капітал в Україні / Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 24.
2. Тарлецкая Я. Международная миграция и социально-экономическое развитие // Голос Украины. – 2000. – № 7. – С. 78-84.
3. Матросова Л. М. Особливості і стан трудової міграції в Україні та Донбасі // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – № 4. – С. 15-22.
4. www.debaty.org.ua

Твердомед А. М. Влияние миграции высококвалифицированной рабочей силы на инновационное развитие экономики Украины.

В данной статье рассмотрена трудовая миграция с точки зрения ее влияния на социально-экономическое развитие страны. Обнаружены и охарактеризованы позитивные и негативные последствия миграции высококвалифицированной рабочей силы.

Ключевые слова: инновационное развитие, человеческий капитал, рабочая сила, эмиграция, иммиграция, миграция, высококвалифицированные кадры.

Tverdomed A. M. Influence of migration of highly skilled labour force on innovative development of economy of Ukraine.

In this article labour migration is considered from point of its influence on socio-economic development of country. Discovered and described positive and negative consequences of migration of highly skilled labour force.

Keywords: innovative development, human capital, labour force, emigration, immigration, migration, highly skilled shots.

Шеремет О. О., Ставицький О. В.
Національний університет харчових технологій

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ
ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Виконано аналіз теоретичних підходів до визначення сутності поняття “потенціал підприємства”, розглянуто концепцію гнучкості виробництва та місце в ньому “гнучкого потенціалу підприємства”.

Ключові слова: потенціал, потенціал підприємства, гнучкий потенціал підприємства, механізм господарювання.

Потреба в гнучкості виробництва викликана господарською практикою. Вікова тенденція в концентрації виробництва, характерна для першого етапу промислової революції, була пов’язана з “економією на масштабах”. Однак за останні десятиліття у зв’язку з неухильним зростанням номенклатури продукції і темпів її відновлення характер промислового виробництва почав змінюватися. Прискорення організації

випуску нової продукції в сучасних економічних умовах виступає як найважливіший інструмент задоволення потреб споживачів. У зв'язку з цим основою основ організаційної поведінки підприємств стає виробництво різних видів продукції при постійному освоєнні нових сфер діяльності.

Тому освоєння та виготовлення нової продукції і взагалі пристосування підприємства до нових економічних умов має здійснюватися насамперед у рамках існуючого виробничого потенціалу за рахунок резервів його гнучкості.

Досліджували поняття “потенціал підприємства” такі видатні вчені, як Л. І. Абалкін, В. М. Авдєєнко, Р. А. Білоусов, О. М. Волкова, Е. П. Горбунов, П. А. Ігнатовський, Ф. І. Євдокімов, Г. Б. Клейнер, В. В. Ковальов, О. В. Мізіна, І. І. Лукінов, Р. В. Марушков, Б. М. Мочалов, С. В. Мочерний, О. І. Олексюк, І. М. Репіна, О. С. Федонін та ін.

Проте реальні умови функціонування підприємства значно ширше. Змінюється економічний фон діяльності виробничого потенціалу, в якому найбільший вплив на нього чинять обсяг і структура споживчого попиту.

Постановка задачі. Проте гнучкість виробничого потенціалу або гнучкість виробництва відноситься до самих маловивчених нашою економічною наукою характеристиками виробничих систем. Під нею найчастіше розуміється “властивість, що характеризує можливість освоєння в рамках системи нових виробів заданої якості в найкоротші терміни і з меншими витратами трудових і матеріальних ресурсів”. Тобто гнучкість пов'язується головним чином з розширенням номенклатури виробленої продукції і тому визначається в основному можливістю і швидкістю переналагодження устаткування, рамками зміни технологічного оснащення виробництва. Теоретичний інструментарій залежить від авторських концепцій, спрямованих на оцінку окремих елементів які входять до складової потенціалу [2].

Мета статті. В умовах науково-технічного прогресу вимога пристосування до мінливих ситуацій господарської діяльності висувається на передній план і починає замінювати нинішню відносну стабільність виробничих систем. На цьому, на наш погляд, більш правомірно надати роз'яснення терміна “потенціал підприємства”, та описати розширене трактування “гнучкості потенціалу підприємства”.

Вузькі виробничі можливості наших промислових підприємств стали сьогодні одним з головних перешкод на шляху прогресивних розробок. Вони не в змозі швидко переобладнатися під нові вироби, забезпечити той рівень точності і якості виготовлення, якого вимагають нові види продукції.

Модернізація виробництва, в свою чергу, пов'язана із залученням значних витрат коштів і з великими втратами часу, в результаті чого економіка не отримує мільярди гривень прибутку, втрачаються позиції на зовнішніх ринках.

Резервні потужності виробничого потенціалу також не можуть повною мірою вирішити проблему оновлення продукції. Вони сприяють прискоренню освоєння її виробництва в межах діапазону гнучкості потенціалу без скорочення випуску виробів, що виготовляються, але не можуть компенсувати нестачу його гнучкості. У той же час оновлення номенклатури продукції повинно бути і насправді є подією ординарною, обов'язковою для сучасного прогресивного і високоефективного виробництва, яке завжди має бути готове швидко і беззбитково припинити виготовлення давно освоєної

продукції, на яку скорочується попит, і в короткий термін приступити до випуску будь якої за кількістю партії нових, що користуються попитом виробів з кращими споживчими властивостями.

Вивчення еволюції наукового розуміння терміна “потенціал” дає змогу зробити висновок, що його запровадження в економічних дослідженнях було пов’язане з розробкою проблем комплексної оцінки рівня розвитку виробничих сил у двадцяті роки минулого століття. Наприкінці 1970-х, початку 1980-х р.р. вийшло багато публікацій по різних аспектах поняття потенціал.

Основний зміст поняття “потенціал підприємства” полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси [4].

Термін “потенціал” латинського походження та має тлумачення – “міць, сила”. Більшість вчених економістів, які досліджують це питання, основний зміст терміна розкривають як потужність, сукупність засобів, необхідних для реалізації поставленої мети [5].

Згодом термін “потенціал” почали розглядати і на рівні підприємства і трактували як одну із важливіших динамічних характеристик діяльності підприємства, яка одночасно відображає стан підприємства щодо вимог зовнішнього й внутрішнього середовища та використовується для оцінки його роботи [3].

Інший підхід до визначення поняття “економічний потенціал підприємства”, а саме функціональний, представлено в роботах [1, 6, 7, 8, 9, 10].

Виробничий потенціал являє собою складну систему, що складається з різних елементів з різними функціональними можливостями та особливостями. У зв’язку з цим виокремлюють різні види гнучкості виробничих систем. Наприклад, Р. Л. Сатановський розрізняє три види гнучкості – технічну, технологічну і організаційну. Технічна гнучкість їм пов’язується зі зміною характеристик технологічного обладнання; технологічна гнучкість – зі зміною параметрів використаного оснащення і керуючих пристроїв, так як останні обумовлені вибором технології і форми організації виробництва. Технологічну та організаційну гнучкості він додатково поділяє на стратегічну, тактичну та оперативну і, крім того, виділяє структурну гнучкість, яка визначається надійністю і адаптаційною здатністю системи.

На думку А. І. Анчишкіна, виробничі системи повинні бути гнучкими як технологічно, так і економічно. Технологічна гнучкість “складається в можливості зміни завантаження як всієї системи, так і її окремих частин при збереженні узгодженої роботи в цілому; іншими словами, система повинна мати властивість саморегулювання. Економічна гнучкість означає здатність систем до багаторазової зміни номенклатури випуску при оновленні оснащення і програмного забезпечення і збереження основного технологічного устаткування”. У зарубіжній літературі гнучкість виробництва в основному класифікується по тимчасовим ознакам. Зокрема, розрізняють оперативну, тактичну і стратегічну гнучкість.

Структуризація гнучкості виробничого потенціалу дуже важлива для визначення цілей і завдань при її прогнозуванні та плануванні, при оцінці ефективності

формування виробничого потенціалу підприємства. Проте вищенаведена типологія стосується в основному характеристик адаптованості технічних засобів, оскільки виробництво в економічній науці і сьогодні традиційно розглядається головним чином як система знарядь праці, поєднана людським фактором. Тим часом засоби виробництва ще не визначають сам виробничий потенціал. Його зміст набагато ширше. Більш об'ємним, отже, є і зміст гнучкості виробництва. Здається, що в ньому мають знайти відображення як особливості всіх елементів потенціалу, так і його системні характеристики.

Враховуючи складність виробничого потенціалу, слід вважати, що гнучкість потенціалу визначається значною кількістю внутрішніх та зовнішніх чинників, кожен з яких надає специфічний вплив на його здатність до адаптації. Можна виділити здатність потенціалу реагувати на зміну параметрів вихідної сировини і матеріалів, на зміну конструктивно-технологічних характеристик продукції та обсягів її виробництва. Разом з тим можливості виробничого потенціалу залежать від здатності його елементів до саморозвитку, від рухливості зв'язків між ними, нарешті, від реакції на зовнішні впливи.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне виділити структурну, організаційну та економічну гнучкість виробничого потенціалу промислового підприємства. В залежності від тривалості вирішення завдань слід розрізняти також оперативну, тактичну і стратегічну його гнучкість.

Структурна гнучкість виробничого потенціалу означає здатність його елементів змінювати свою внутрішню структуру і властивості вхідних в них компонентів, тобто можливість їх самовдосконалення без зміни загальної структури потенціалу.

Організаційна гнучкість виробничого потенціалу визначається рухливістю зв'язків між його елементами, їх спроможності до взаємозамінності та інтеграції. Економічна гнучкість виробництва оцінює його можливість забезпечувати сталий і ефективний розвиток і функціонування під тиском зовнішніх негативних організаційно-економічних чинників – системи планування, управління, ціноутворення, експортно-імпортних квот і т. п.

Оперативна гнучкість виробничого потенціалу промислового підприємства, на нашу думку, пов'язана з ліквідацією поточних відхилень у роботі технологічного обладнання, нестачі або надлишку робочої сили, перебоїв в поставках сировини і матеріалів, а також зі зміною якості та структури останніх. Тактичні завдання забезпечення гнучкості потенціалу обумовлені зміною конструктивно-технологічних характеристик продукції, якості та структури її випуску, необхідністю вдосконалення кваліфікаційної структури виробничого персоналу.

Стратегічна гнучкість відображає здатність виробничого потенціалу підприємства реагувати на мінливий попит ринку - збільшувати або зменшувати обсяги випуску продукції з метою задоволення його потреб. Вона часто пов'язана з вкладенням додаткових інвестицій в основні фонди, технологію та інформацію.

Як бачимо, гнучкість виробничого потенціалу окреслює кількісні технічні, технологічні, організаційні та економічні аспекти виробництва, а її досягнення є комплексним процесом. Його суть в загальних рисах з системно-структурних позицій можна висловити як забезпечення такого стану потенціалу підприємства, при якому

один і той же продукт може виготовлятися при різних співвідношеннях між його елементами, або за допомогою одних і тих же елементів потенціалу можуть бути отримані різні продукти.

Відомо, що система в цілому має властивості, які не обов'язково притаманні кожному її елементу, тобто вона характеризується емерджентним станом. Отже, підвищення гнучкості виробничого потенціалу перш за все полягає в пошуку найбільш оптимального поєднання (з'єднання) всіх його елементів. Цей висновок, зокрема, підтверджується практикою впровадження гнучких автоматизованих виробництв, та їх ефективного використання зажадало впровадження прогресивних супутніх технологій.

Разом з тим цілісні характеристики виробничого потенціалу підприємства як системи зумовлюють стратегію поведінки його елементів при підвищенні гнучкості. Вона полягає в тому, що виробничий потенціал може мати якусь гнучкість в тому випадку, якщо гнучкістю володіє і кожен з його елементів, оскільки виготовлення будь-якого виду продукції потребує участі всіх елементів потенціалу. Відсутність же гнучкості у будь-якого елементу потенціалу означає його виключення з процесу випуску нового виду продукції і, отже, зупинці виробничого процесу. У зв'язку з цим підвищення гнучкості виробничого потенціалу пов'язане з підвищенням гнучкості кожного з його елементів, оскільки в цьому випадку збільшується кількість варіантів стану всієї системи.

Таким чином, гнучкість виробничого потенціалу промислово підприємства визначається мобільністю структури потенціалу і гнучкістю його елементів.

Найбільш складною в структурному відношенні складової виробничого потенціалу є основні виробничі фонди, що включають в себе різноякісні з точки зору гнучкості елементи. Деякі з них, наприклад споруди та передавальні пристрої, практично індиферентні до виду матеріалів і типу продукції, що випускається, тобто володіють високою гнучкістю. Гнучкість виробничих будівель (виробничих площ) і транспортних засобів обмежена тільки габаритно-ваговими параметрами виготовлених виробів.

Машини та обладнання мають широкий діапазон характеристик гнучкості і, отже, її обмежень. Як показала практика, вони наростають з підвищенням складності засобів праці.

Сучасна складна "високоінтелектуальна" техніка промислових підприємств поступово віддаляє виробничий персонал і від оброблюваних матеріалів, і від виготовленої з них продукції. Тому, з одного боку, щодо росту, питома вага працівників, зайнятих на рутинних завантажувальних операціях, а з іншого, в гнучких виробничих системах з'являються нові види професій та спеціальностей, пов'язані з виконанням головним чином управлінських функцій. Таким чином, відмінною рисою кваліфікації виробничого персоналу в цих умовах стає індиферентність до виду продукції, що випускається і застосовуваних матеріалів і поглиблена орієнтація на використовувані знаряддя праці.

У зв'язку з цим гнучкість даного елемента виробничого потенціалу може підтримуватися лише за рахунок рівня кваліфікації працівників в питаннях експлуатації складного обладнання і систем, їх інтелектуальних здібностей і навичок, а також організації виробництва, праці та управління. Оскільки знання більшості

працівників по відношенню до продукції і технології її виготовлення в автоматизованих машинних системах не грають суттєвої ролі, а самі ці системи можуть використовуватися і на інших підприємствах, то позначається ще один фактор, що визначає гнучкість виробничого персонала, його мобільність. Тобто можливість направляти при загостренні потреби робітників з підрозділів або підприємств, що спеціалізуються на випуску однієї продукції, на підтримку іншого підрозділу, зайнятого виробництвом іншої продукції.

Наступний елемент виробничого потенціалу підприємства – технологія, є безпосереднім сполученням, ланкою між предметами праці, енергією, знаряддями праці та конструктивними параметрами продукції, що випускається - механічними і фізико-хімічними властивостями, формою, точністю і т. п. Тому гнучкість технології, на нашу думку, проявляється в ступені індиферентності до параметрів виробленої продукції, до кількості і видів використовуваної енергії та основних виробничих фондів. Іншими словами, по відношенню до елементів виробничого потенціалу гнучкість технології полягає в її заміщенні, зокрема, чим більше основних фондів, енергетичних та інших витрат вимагає здійснення технологічного процесу, тим менш гнучкою є технологія.

Четвертий елемент виробничого потенціалу підприємства - енергія, відрізняється широкою універсальністю. Приймаючи різні форми, вона може застосовуватися різними технічними системами при обробці різних матеріалів і при випуску всіляких видів продукції.

Гнучкість інформації визначається рядом факторів. Так, гнучкість інформаційних ресурсів залежить від їхньої якості, повноти та строків надання. Гнучкість організації виробництва, праці та управління, на нашу думку, перш за все проявляється в дотриманні принципу достатності. Під ним слід розуміти забезпечення оперативних, тактичних і стратегічних завдань підприємства усіма необхідними речовими, суб'єктними і нематеріальними ресурсами в повному обсязі і належної якості. Друга сторона гнучкості організації виробництва, праці та управління визначається раціональністю (оптимальністю) поєднання всіх цих ресурсів і встановленням між ними оптимальних взаємозв'язків і збалансованої рівноваги, що забезпечують досягнення загальної для господарської системи мети і критерію ефективності. Таким чином, організація виробництва, праці та управління підвищує гнучкість виробничого потенціалу промислового підприємства не тільки за рахунок власної мобільності, як інші елементи потенціалу, але і шляхом системо-утворюючого впливу на останні.

Серед маси показників, що характеризують на підприємстві стан організації виробництва, праці та управління, одним з найбільш важливих з позицій гнучкості кожного елемента потенціалу є забезпечення максимальної предметної замкнутості виробничої ланки. У цьому випадку з'єднання всіх факторів виробництва здійснюється на обмеженому просторі, в наслідок чого полегшується завдання забезпечення кінцевої продукції необхідними комплектуючими виробами необхідної якості і в належні терміни. Зменшуються також втрати часу, пов'язані з організацією їх виробництва та транспортуванням.

Висновки. Як висновок можна відмітити, що в умовах повного господарського розрахунку і самофінансування гнучкість виробництва в значній мірі визначається

досконалістю системи економічного стимулювання. Збираючи в єдине ціле матеріальні інтереси виробників, вона забезпечує оптимальне, найбільш ефективно діюче поєднання між робочою силою, засобами виробництва і кінцевими результатами діяльності трудового колективу. При вмілому використанні потенціалу підприємства, відкриваються широкі можливості поновлення продукції та підвищення її якості.

Використані джерела:

1. Артеменко В. Г., Беллендир М. В. Финансовый анализ. – М. : изд-во “ДИС”, 1997. – 128 с.
2. Горяча О. Л. Структура та відтворення економічного потенціалу підприємства // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 6. – С. 71-75.
3. Нужний К. М. Сутнісна характеристика економічного потенціалу підприємства / К. М. Нужний, О. Ю. Бобкова // Европейская наука XXI века – 2007 : матер. II Междунар. научно-практ. конф., 16-31 мая 2007 р. – Т. 3. – Днепропетровск : Изд-во “Наука и образование”, 2007. – С. 727.
4. Рєпіна І. М. Підприємницький потенціал: методологія оцінки та управління // Вісник Української академії державного управління при Президентові України. – 1998. – № 2. – С. 262-271.
5. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 352 с.
6. Клейнер Г. Б., Тамбовцев В. Л., Качалов Р. М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. – М. : Экономика, 1997. – 288 с.
7. Отенко И. П., Малярец Л. М. Механизм управления потенциалом предприятия. – Х. : ХГЭУ, 2003. – 220 с.
8. Одинцова Г. С., Селезнева Г. А. Некоторые аспекты структуризации потенциала предприятия // Економіка розвитку. – 2005. – № 2. – С. 74-75.
9. Попов Е. В. Рыночный потенциал предприятия. – М. : Экономика, 2002. – 560 с.
10. Прыкин Б. В. Техничко-экономический анализ производства. – М. : Юнити “Дана”, 2000. – 400 с.

Шеремет О. О., Ставицький О. В. Теоретические подходы к определению потенциала предприятия.

Выполнен анализ теоретических подходов к определению сущности понятия “потенциал предприятия”, рассмотрена концепция гибкости производства и место в нем “гибкого потенциала предприятия”.

Ключевые слова: потенциал, потенциал предприятия, гибкий потенциал предприятия, механизм хозяйствования.

Sheremet O. O., Stavic'kiy O. V. Theoretical going near determination of potential of enterprise.

The analysis of theoretical approaches to defining the essence of the concept of “enterprise potential” deals with the concept of flexibility and place in it “awesome potential of the enterprise”.

Key words: potential, potential enterprise, flexible potential enterprise, management mechanism.